СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ФРАНЦУЗ Анатолій Йосипович - доктор юридичних наук, професор, Герой України, заслужений юрист України, проректор з науково-педагогічної роботи, Університету «КРОК»

ORCID iD: 0000-0003-2861-1252

КУДІН Сергій Володимирович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теоретико-правових дисциплін Державного податкового університету

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1396-3212

ФЕДОРЧУК Олег Васильович - кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9057-3133

УДК 340+35.078.3

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.4.1

Інформаційна безпека України є визначальним напрямом державної політики, від якого буде залежати існування держави, її національна безпека, соціально-економічний розвиток та відповідне місце у світовому співтоваристві.

Цілями державної політики України у сфері інформаційної безпеки: захист інформаційного суверенітету держави в сучасних умовах глобалізації; забезпечення інформаційної достатності для прийняття рішень державними органами, підприємствами та громадянами; реалізація конституційних прав і свобод громадян, суспільства і держави на інформацію.

Акцентовано увагу на основних завданнях державної інформаційної політики, та з'ясована мета державної політики у сфері інформаційної безпеки України – це управління реальними та потенційними загрозами з метою створення необхідних умов для задоволення інформаційних потреб людини та громадянина, а також реалізації національних інтересів.

Дослідження сутності інформаційної безпеки України пов'язане з формуванням якісної системи інформаційної безпеки, що відповідатиме сучасним вимогам та нагальним потребам України.

Виявлено недоліки державної інформаційної політики України в сучасних умовах, що пов'язані із відсутністю ефективної державної політики, недостатністю розвиненості національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Встановлено, що державна політика в сфері інформаційної безпеки може бути представлена як сукупність національних цілей, інтересів і цінностей, стратегії та тактики, що розробляються та реалізуються державною владою для регулювання та вдосконалення безпосередньо процесів інформаційної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави.

Інформаційна безпека в країні повинна забезпечуватися проведенням єдиної державної політики в інформаційній сфері, виваженою системою заходів економічного, політичного, соціального й організаційного характеру щодо реальних загрозам та небезпекам національних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

На сьогодні для розробки ефективної системи інформаційної безпеки України виникає необхідність ґрунтовного вивчення праць науковців та дослідників із зазначеної теми.

Ключові слова: інформаційна безпека України, забезпечення інформаційної безпеки, національна безпека, система, державна інформаційна політика.

Постановка проблеми

На сьогодні забезпечення інформаційної безпеки в Україні є визначальним фактором реалізації системи національних економічних інтересів, спроможності держави захищати національні економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз, здатності національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного відтворення. Існує безпосередній зв'язок між рівнем інформаційної безпеки та рівнем громадської безпеки, обороноздатності та зрештою життєздатності будь-якої сучасної держави.

Зокрема, військова агресія щодо України призвела до потреби в терміновому перегляді стратегічних засад, на яких ґрунтувалася система не лише вітчизняної, а й європейської безпеки донині. З огляду на це, Україні необхідно запропонувати адекватні ситуації термінові заходи щодо забезпечення енергетичної, економічної та інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека держави є інтегральною характеристикою стану економічної системи, що передбачає характеристику стану низки підсистем – взаємопов'язаних структурних складових: макроекономічну, інвестиційну, інноваційну, фінансову, соціальну, зовнішньоторговельну, енергетичну, продовольчу, демографічну безпеку. Водночас інформаційна безпека є складовою системи більш високого рівня – національної безпеки [1].

Незважаючи на значний рівень наукового осмислення проблем інформаційної безпеки, питання щодо визначення її сутності мають дискусійний характер, що й обумовлює актуальність статті. Водночас, теоретичні розробки досліджуваного питання необхідні для формування дієвої системи моніторингу та управління у сфері інформаційної безпеки, а також удосконалення національного законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивченню цього питання приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців та дослідників. Зокрема, дослідження сутності інформаційної безпеки знайшли відображення у працях українських учених: В. С. Цимбалюк, А. В. Бабінська, О. О. Золотар, А. Ю. Нашинець-Наумової, О. А. Баранова, О. О. Тихомирова, О. А. Заярний, Н. С. Мороз та інших.

Мета статті

Метою цієї статті є узагальнення наукових поглядів щодо сутності інформаційної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасний стан нашої держави характеризується як етап формування інформаційного суспільства. Впровадження новітніх інформаційних технологій значно прискорює процес отримання, обробки, аналізу інформації. Широкий і оперативний доступ до інформації підвищує ефективність її використання, що стає невід'ємним елементом управління всіма інститутами і процесами.

Інформаційні технології стали постійним супутником сучасної людини не лише на робочому місці, вони увійшли майже в усі сфери людського життя. Розповсюдження нових інформаційних технологій, в основі яких лежить широке використання комп'ютерної техніки та засобів комунікацій, оптимізації та автоматизації процесів в усіх без винятку сферах життєдіяльності, призвело до пошуку нових шляхів використання інформаційно-комунікаційних систем у різних сферах діяльності суспільства.

Необхідною умовою розвитку сучасного суспільства є високий рівень інформаційної безпеки. На теперішній час сутність інформаційної безпеки в Україні полягає у здатності нашої країни захищати національні економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також спроможності національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного відтворення.

У системі національної безпеки держави основне місце займає інформаційна безпека, під якою зазвичай розуміється стан відсутності інформаційних небезпек і загроз, або в разі їх наявності, стан стійкості

основних сфер життєдіяльності. Забезпечення інформаційної безпеки України є визначальним напрямом державної політики, від якого залежатиме існування держави, її національна безпека, соціально-економічний розвиток та відповідне місце у світовому співтоваристві.

Як вказує В. С. Цимбалюк, А. В. Бабінська, під інформаційною безпекою України слід розуміти стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особи, суспільства та держави [2].

Схоже визначення поняття «інформаційна безпека» пропонує О. А. Ніщименко, який вважає, що цей стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, що складаються з сукупності збалансованих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що відповідає принципу забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері [3, с.19].

На думку Л. О. Кочубей, інформаційна безпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів, а отже, й інформаційної озброєності держави, суспільства, особистості, за якого жодні інформаційні впливи на них неспроможні викликати деструктивні думки і дії, що призводять до негативних відхилень на шляху стійкого прогресивного розвитку названих суб'єктів [4, с. 221–222].

Інформаційна безпека є стан захищеності особи, суспільства, держави від інформації, що носить шкідливий або протиправний характер, від інформації, що надає негативний вплив на свідомість особи, що перешкоджає сталому розвитку особи, суспільства та держави. Інформаційна безпека забезпечує сталий розвиток особи, суспільства та держави стан захищеності інформаційної інфраструктури, включаючи комп'ютери і інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру, інформацію, що в них знаходиться.

Однак при цьому Г. М. Савчук вважає, що особливістю реалій України є не сформованість і недостатня визначеність системи цінностей та інтересів суспільства, наявність низки протиріч між інтересами різних соціальних спільнот і професійних груп, що спричинює політичну та соціальну нестабільність. Внаслідок несформованості консенсусу в суспільстві щодо національних цілей, інтересів і цінностей, не забезпечується належна конструктивність у забезпеченні національної та інформаційної безпеки країни як «стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз» [5].

У свою чергу, С. С. Єсімов вказує, що суть інституту інформаційної безпеки в системі інформаційного права полягає в здійсненні правових, організаційних, технічних заходів, що гарантують безпеку всіх складових інформаційно-комунікаційного комплексу держави, системи інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційної інфраструктури, науково-технічного та виробничого комплексу інформаційної індустрії, ринку інформаційної продукції та послуг, системи масової інформаційної освіти, просвіти та підготовки професійних кадрів для інформаційної сфери. окремих організацій та кожної людини [6, с. 75].

Водночас, під інформаційною безпекою доцільно розуміти сукупність суспільних відносин, що складаються в процесі захисту конституційних прав і свобод від внутрішніх і зовнішніх загроз в інформаційній сфері.

При цьому слід вказати на те, що важливою ознакою інформаційної безпеки, як вважає Н. С. Мороз, є її динамічність, оскільки вона, в широкому сенсі, забезпечує стабільнісь та розвитокуінформаційної сфери, яка постійно змінюється через різноманіття потреб учасників інформаційних відносин [7, с. 136].

Інформаційна безпека, за визначенням Б. О. Кормича, виступає як захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави [8, с. 89].

Інформаційна безпека України, на думку І. Громико, Т. Саханчук, – це захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтра-

лізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [9, с. 130–134].

В. С. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, у якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [10, с. 204].

Р. А. Калюжний вважає, що інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності [11, с. 234–244].

Слід відмітити, що на теперішній час у наукових працях досі відсутня єдина концепція щодо змісту поняття «інформаційна безпека».

У зв'язку з останнім зауважимо, що більшість з наведених визначень хоча фіксують важливі, конститутивні ознаки інформаційної безпеки, однак розглядають її як стабільне, незмінне явище: «стан захищеності», «здатність захищати», «захищеність» тощо.

Система визначень, що характеризує різні аспекти інформаційної діяльності, стає основою формування відповідних безпекових понять, необхідних для розвитку технологій організації і забезпечення інформаційної безпеки. А між тим, термінологія, що застосовується у сфері забезпечення інформаційної безпеки, демонструє на брак єдності, неоднозначні тлумачення, а то й узагалі відсутні визначення багатьох понять, у тому числі ключових.

У більшості наукових праць з питань інформаційної безпеки здебільшого розглядаються суто технічні питання захисту інформації: захист інформаційно-телекомунікаційних систем, каналів передачі інформації, доступ до інформації, розробка засобів захисту баз даних, захист від витоку інформації тощо.

Усе це створює серйозні перешкоди як для правотворчої діяльності в інформаційній сфері, так і для правозастосовної, а також зайвий раз засвідчує відсутність системності у розв'язанні вказаних проблем.

Перед Україною постала необхідність прийняття чималої низки нормативно-правових актів, що відповідають європейським стандартам. Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства. Вона орієнтована на захист значимих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів. Зміст поняття «інформаційна безпека» розкривається у практичній діяльності, наукових дослідженнях, а також нормативно-правових документах.

Наприклад, до теперішнього часу немає чіткого законодавчого визначення терміна, як «інформаційна безпека», хоча таке термінологічне сполучення вживається в деяких законах. У Законі України «Про національну безпеку України» [12], замість поняття «інформаційна безпека України», використовувався термін «національна безпека України», визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [13], «інформаційна безпека» визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Нормативно-правова регламентація формування єдиного інформаційного простору України повинна сприяти гармонійному розвитку інформаційних ресурсів, інформаційних послуг та інформаційного продукту в країні. Важливість проблеми розвитку законодавства у сфері інформації та інформаційної безпеки, становлення інформаційного суспільства визначається тією обставиною, що норми законів цієї

сфери суттєво впливають на законодавче регулювання відносин суб'єктів у всіх сферах життя держави.

Серед стратегічних напрямів розвитку України на перспективу повинні бути зазначені питання вдосконалення нормативної бази відповідно до вимог Європейського Союзу в контексті реалізації Угоди про асоціацію України та ЄС, цифровізації національної економіки, розвиток кібербезпеки, формування цифрових платформ, сумісних з європейським інформаційним простором тощо.

Враховуючи те, що інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, її регулювання потребує дієвих механізмів у формі політичних рішень або прийнятих нормативно-правових актів. Функціонування відповідного механізму, на нашу думку, можливе лише за умови належного рівня наукового осмислення теоретичних положень щодо інформаційної безпеки. А отже, розробка й удосконалення вітчизняного законодавства з безпекових питань інформаційної сфери мають відбуватися на міцному теоретичному фундаменті.

Висновки

Розглянувши сутність інформаційної безпеки в Україні можна зробити наступні висновки. У зв'язку з розвитком інтеграційних відносин, входженням України в європейський інформаційний простів виникає необхідність ґрунтовного вивчення праць науковців та дослідників із зазначеної теми для розробки ефективної системи інформаційної безпеки України.

Метою політики забезпечення інформаційної безпеки України має стати формування відкритого інформаційного суспільства як простору цілісної держави, інтегрувального у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях.

Захист інформаційної безпеки має здійснюватися, насамперед, шляхом проведення виваженої та збалансованої політики держави в інформаційній сфері, а саме: захист інформаційних прав і свобод людини, захист державної безпеки в інформаційній сфері та захист національного інформаційного ринку, економічних інтересів держави в інформаційній сфері.

Необхідною умовою ефективної реалізації політики забезпечення інформаційної безпеки є розробка організаційних і технологічних заходів щодо захисту систем державного управління від несанкціонованого впливу на ці системи з метою заподіяння шкоди життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави.

Інформаційна безпека в країні повинна забезпечуватися проведенням єдиної державної політики в інформаційній сфері, виваженою системою заходів економічного, політичного, соціального й організаційного характеру щодо реальних загроз та небезпек національних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

Література

1. Визначення стратегічних орієнтирів рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : аналіт. зап. / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/1501/

2. Цимбалюк В. С., Бабінська А. В. Правове регулювання інформаційної безпеки в Україні: проблеми теорії та практики. Адміністративне право і процес. 2014.- № 2 (8). URL. http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-8-2014/item/284-pravove-rehulyuvannya-informatsiynoyi-bezpeky-v-ukrayiniproblemy-teoriyi-ta-praktyky-tsymbaliuk-v-s-baby.

3. Ніщименко О. А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Наше право. 2016. № 1. С. 17–23.

4. Кочубей Л. О. Інформаційна безпека держави: інструменти захисту українського інформаційного поля (на прикладі особливостей інформаційно- комунікаційних технологій у сучасному Донбасі. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса. 2015. Вип. 3. С. 220–237.

5. Сащук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки.

30.04.2014. URL. http://troubleshooter.com.ua/ru/inform-bezopasnost/52- informatsijna-bezpeka-v-sistemi-zabezpechennya-natsionalnoji-bezpeki

6. Єсімов С. С. Шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері інформаційної безпеки. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С. 73–76.

7. Мороз Н. С. Сутність інформації в контексті загальних принципів інформаційної безпеки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 137–142.

8. Кормич Б.А. Інформаційна безпека : організаційно-правові основи : навчальний посібник. К. : Кондор, 2004. 382 с.

9. Громико І., Саханчук Т. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам // Право України. 2008. № 8. С. 130–134.

10. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія. Київ: Освіта України, 2010. 388 с.

11. Калюжний Р. А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. №3(6). 2001. С. 234–244.

12. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 10.02.2023)

13. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9.01.2007 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. Ст. 102.

SUMMARY

The article examines the principles of the essence of information security of Ukraine from the standpoint of various researchers. The conducted analysis of scientific sources revealed that information security in general, as well as at the elemental level, is characterized by scientificity, systematicity and has many aspects.

It has been proven that ensuring the information security of Ukraine is a defining direction of state policy, which will depend on the existence of the state, its national security, socio-economic development and its place in the world community.

The goals of the state policy of Ukraine in the field of information security: protection of the information sovereignty of the state in modern conditions of globalization; ensuring information sufficiency for decision-making by state bodies, enterprises and citizens; implementation of the constitutional rights and freedoms of citizens, society and the state to information.

Attention is focused on the main tasks of the state information policy and the clarified goal of the state policy in the field of information security of Ukraine is the management of real and potential threats in order to create the necessary conditions for meeting the information needs of people and citizens, as well as realizing national interests.

The study of the essence of Ukraine's information security is related to the formation of a high-quality information security system that will meet the modern requirements and urgent needs of Ukraine.

The shortcomings of the state information policy of Ukraine in modern conditions, which are associated with the absence of an effective state policy, the insufficient development of the national information and communication infrastructure, have been revealed.

It was established that the state policy in the field of information security can be represented as a set of national goals, interests and values, strategies and tactics developed and implemented by the state authorities to directly regulate and improve the processes of information interaction in all spheres of life of society and the state.

Information security in the country should be ensured by the implementation of a unified state policy in the information sphere, a balanced system of measures of an economic, political, social and organizational nature, real threats and dangers to the national interests of the individual, society and the state in the information sphere.

Today, in order to develop an effective system of information security of Ukraine, there is a need for a thorough study of the works of scientists and researchers on the specified topic.

Keywords: information security of Ukraine, provision of information security, national security, system, state information policy.